

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.322:341.24:341.645

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2026.42>**Х. П. Ярмaki**

*доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права та безпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ
orcid.org/0000-0001-7718-3093*

В. Х. Ярмaki

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»
orcid.org/0000-0001-5924-1085*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ КОМПЕНСАЦІЇ ШКОДИ ЖЕРТВАМ ВІЙНИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті здійснено комплексний аналіз міжнародно-правових механізмів компенсації шкоди жертвам війни в контексті сучасної трансформації інституту міжнародної відповідальності держав. Досліджено правову природу обов'язку держави щодо відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини, із урахуванням положень Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts та практики міжнародних судових інституцій. Встановлено, що сучасне міжнародне право розглядає компенсацію як складову комплексного механізму правового відновлення поряд із реституцією, сатисфакцією та гарантіями неповторення.

Проаналізовано співвідношення репарацій, реституції, компенсації та інших форм міжнародно-правового відшкодування, визначено їх функціональне значення у системі міжнародної відповідальності держав за міжнародно-протиправні діяння. Особливу увагу приділено сучасним міжнародним компенсаційним механізмам, сформованим у практиці післявоєнного врегулювання, зокрема діяльності компенсаційних інституцій спеціального характеру та новітнім підходам до документування вимог потерпілих. Доведено, що сучасна міжнародна практика характеризується поступовим переходом від міждержавної моделі репарацій до індивідуалізованих механізмів захисту прав потерпілих.

Окреслено значення міжнародних судових і квазісудових процедур для забезпечення права потерпілих на відшкодування, зокрема через практику European Court of Human Rights та International Criminal Court. Особливу увагу приділено формуванню сучасної компенсаційної архітектури для України, включаючи функціонування Register of Damage for Ukraine як доказової основи майбутнього міжнародного механізму відшкодування.

Обґрунтовано доцільність створення спеціальної міжнародної компенсаційної комісії для України, нормативної уніфікації критеріїв оцінки шкоди, розширення підходів до компенсації моральної шкоди та формування окремого правового режиму використання активів держави-агресора для забезпечення реального відшкодування потерпілим.

Ключові слова: воєнні репарації, міжнародна відповідальність держав, компенсація шкоди, відшкодування збитків, жертви збройного конфлікту, реституція, міжнародні компенсаційні механізми, відновне правосуддя, майнова та моральна шкода, захист прав потерпілих, права людини, міжнародне кримінальне право.

Yarmaki Kh. P., Yarmaki V. Kh. INTERNATIONAL LEGAL MECHANISMS FOR COMPENSATION FOR DAMAGE TO VICTIMS OF WAR: CURRENT TRENDS AND PROSPECTS FOR UKRAINE

The article provides a comprehensive analysis of international legal mechanisms for compensation of damage to victims of war in the context of the modern transformation of the institution of international responsibility of states. The legal nature of the state's obligation to compensate for damage caused as a result of a violation of the norms of international humanitarian law and international human rights law is investigated, taking into account the provisions of the Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts and the practice of international judicial institutions. It is established that modern international law considers compensation as a component of a comprehensive mechanism of legal restoration along with restitution, satisfaction and guarantees of non-repetition.

The correlation of reparations, restitution, compensation and other forms of international legal compensation is analyzed, their functional significance in the system of international responsibility of states for internationally wrongful acts is determined. Special attention is paid to modern international compensation mechanisms formed

in the practice of post-war settlement, in particular the activities of compensation institutions of a special nature and new approaches to documenting victims' claims. It is proven that modern international practice is characterized by a gradual transition from the interstate model of reparations to individualized mechanisms for protecting the rights of victims.

The significance of international judicial and quasi-judicial procedures for ensuring the right of victims to compensation is outlined, in particular through the practice of the European Court of Human Rights and the International Criminal Court. Special attention is paid to the formation of a modern compensation architecture for Ukraine, including the functioning of the Register of Damage for Ukraine as an evidentiary basis for the future international compensation mechanism.

The feasibility of creating a special international compensation commission for Ukraine, regulatory unification of damage assessment criteria, expansion of approaches to compensation for moral damage and formation of a separate legal regime for the use of assets of the aggressor state to ensure real compensation for victims is substantiated.

Key words: war reparations, international responsibility of states, compensation for damage, compensation for losses, victims of armed conflict, restitution, international compensation mechanisms, restorative justice, property and moral damage, protection of victims' rights, human rights, international criminal law.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження міжнародно-правових механізмів компенсації шкоди жертвам війни обумовлена глибокими трансформаціями сучасного міжнародного правопорядку, спричиненими зростанням кількості збройних конфліктів міжнародного і неміжнародного характеру, масштабністю порушень норм міжнародного гуманітарного права, міжнародного права прав людини та необхідністю формування ефективних юридичних інструментів відновлення порушених прав осіб, які постраждали внаслідок воєнних дій. У сучасній міжнародно-правовій доктрині війна дедалі більше розглядається не лише як підстава для міждержавної відповідальності, а і як правова ситуація, у межах якої особа, що зазнала майнової, моральної, фізичної чи соціальної шкоди, набуває самостійного значення як носій права на відшкодування та захист.

Особливої актуальності зазначена проблематика набуває в умовах триваючої збройної агресії РФ проти України, що супроводжується системними порушеннями міжнародного гуманітарного права, знищенням цивільної інфраструктури, втратою житла, примусовим переміщенням населення, загибеллю та пораненням цивільних осіб, порушенням права власності, права на безпеку та інших фундаментальних прав людини. За таких умов питання компенсації шкоди виходить за межі класичної моделі міждержавних репарацій і набуває комплексного характеру, охоплюючи відшкодування індивідуальних збитків, відновлення порушеного майнового стану потерпілих, реституцію, а також інші форми міжнародно-правового реагування, спрямовані на відновлення справедливості.

Сучасний розвиток міжнародного права демонструє поступове розширення змісту міжнародної відповідальності держави за міжнародно-протиправні діяння, у межах якого компенсація розглядається поряд із реституцією, сатисфакцією та гарантіями неповторення як складова комплексного механізму правового відновлення. Одночасно формується новий підхід

до відшкодування шкоди жертвам війни, заснований на поєднанні інструментів воєнних репарацій, міжнародних компенсаційних механізмів та елементів відновного правосуддя, що орієнтовані не лише на фінансову компенсацію, а й на юридичне визнання порушення, відновлення правового статусу потерпілих і забезпечення ефективного доступу до правосуддя.

Особливого значення у цьому контексті набуває міжнародна практика створення спеціалізованих компенсаційних механізмів, які функціонують під егідою Організації Об'єднаних Націй або регіональних міжнародних інституцій, а також розвиток судових і квазісудових процедур, спрямованих на відшкодування шкоди жертвам збройних конфліктів. Водночас дедалі більшої уваги набуває взаємодія між механізмами міжнародної відповідальності держав і інститутами міжнародного кримінального правосуддя, у межах яких захист прав потерпілих починає розглядатися як самостійний елемент міжнародної правової реакції на воєнні злочини та інші тяжкі порушення міжнародного права.

Для України ця проблематика має не лише теоретичне, а й безпосереднє практичне значення, оскільки на міжнародному рівні вже формується правова та інституційна основа майбутньої компенсаційної системи, пов'язаної з фіксацією завданих збитків, документуванням вимог потерпілих і визначенням процедур подальшого відшкодування. У цьому аспекті створення Register of Damage for Ukraine (Реєстру збитків для України) є одним із перших елементів нової міжнародної компенсаційної архітектури, що потенційно може стати основою для реалізації майбутніх репараційних механізмів.

Метою дослідження є комплексний науково-правовий аналіз міжнародно-правових механізмів компенсації шкоди жертвам війни, воєнних репарацій, реституційних форм відшкодування, сучасних інструментів відновного правосуддя та міжнародної відповідальності держав, а також визначення перспектив їх прак-

тичного застосування для забезпечення ефективного захисту прав потерпілих в умовах збройної агресії РФ проти України.

Для досягнення поставленої мети у дослідженні визначено такі завдання: з'ясувати правову природу міжнародної відповідальності держави за шкоду, заподіяну внаслідок порушення норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини; проаналізувати співвідношення репарацій, реституції, компенсації та інших форм міжнародно-правового відшкодування у системі міжнародної відповідальності держав; дослідити сучасні міжнародні компенсаційні механізми, що застосовуються у практиці післявоєнного врегулювання; визначити особливості захисту прав потерпілих у межах міжнародних судових і квазісудових процедур; оцінити значення механізмів міжнародного кримінального правосуддя для формування компенсаційної політики щодо жертв збройного конфлікту; окреслити перспективи використання міжнародно-правових інструментів відшкодування шкоди для України в умовах формування майбутньої репараційної моделі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан наукового дослідження проблематики міжнародно-правових механізмів компенсації шкоди жертвам війни в українській юридичній науці істотно активізувався після початку повномасштабної збройної агресії РФ проти України, що зумовило появу низки спеціальних досліджень. Серед комплексних праць особливе значення має дисертаційне дослідження Ірини Мудрої [1], у якому системно проаналізовано інституційні та правові механізми компенсації шкоди, завданої внаслідок збройної агресії, із врахуванням міжнародного і національного рівнів правового регулювання. Питання співвідношення міжнародних стандартів і внутрішньодержавних процедур відшкодування розглядаються також у працях В. Вариводи та К. Шуманевської [2], де акцентовано увагу на необхідності гармонізації національного законодавства із сучасними міжнародними підходами до захисту жертв війни.

Окремий напрям досліджень сформовано навколо проблематики компенсації шкоди жертвам воєнних злочинів, реституції та доказових аспектів підтвердження збитків. Так, І. Дришлюк і О. Нарожна [3] аналізують міжнародно-правові стандарти компенсації та реабілітації потерпілих крізь призму віктимологічного підходу, тоді як Ю. Гоцуляк [5] зосереджує увагу на співвідношенні реституції, доказування шкоди та міжнародної відповідальності держави. У свою чергу, А. Войціховський, Ю. Коломієць і Р. Ватаманюк [6] досліджують відшкодування шкоди як форму міжнародно-правової від-

повідальності держави, розкриваючи юридичний зміст компенсації в системі репараційних механізмів.

Водночас сучасна наукова література переважно зосереджується на окремих складових проблеми. При цьому недостатньо розкритим залишається комплексний міжнародно-правовий підхід до компенсації шкоди жертвам війни як цілісного механізму, що поєднує інститути міжнародної відповідальності держав, воєнних репарацій, реституції, відновного правосуддя та індивідуального захисту прав потерпілих. Саме це зумовлює необхідність подальшого дослідження сучасних міжнародно-правових тенденцій компенсації шкоди та визначення перспектив їх практичного застосування для України.

Виклад основного матеріалу. Правова природа міжнародної відповідальності держави за шкоду, заподіяну внаслідок порушення норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини, ґрунтується на загальновизнаному принципі, відповідно до якого будь-яке міжнародно-протиправне діяння держави породжує обов'язок усунути наслідки порушення та забезпечити повне відшкодування завданої шкоди. Нормативною основою такого підходу в сучасному міжнародному праві є розроблені International Law Commission Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (Статті про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння), відповідно до яких міжнародна відповідальність виникає за наявності двох ключових елементів: по-перше, поведінка повинна бути атрибутована державі, а по-друге, така поведінка має становити порушення міжнародного зобов'язання, чинного для цієї держави [1, с. 43]. У випадку збройного конфлікту це охоплює як порушення норм міжнародного гуманітарного права, так і порушення міжнародно визнаних прав людини, якщо держава несе відповідальність за дії своїх органів, військових формувань або інших підконтрольних суб'єктів.

У доктрині міжнародного права міжнародна відповідальність держави розглядається як самостійний правовий інститут, спрямований не лише на констатацію факту порушення, а насамперед на відновлення правового стану, який існував до вчинення міжнародно-протиправного діяння. Саме тому центральним елементом відповідальності виступає принцип full reparation, сформульований у практиці Permanent Court of International Justice у справі Factory at Chorzow [12], згідно з яким відшкодування має, наскільки це можливо, усунути всі наслідки правопорушення та відновити ситуацію, яка існувала б за відсутності порушення. Цей підхід надалі став універсальною основою

сучасного розуміння міжнародної відповідальності держав у випадках завдання шкоди внаслідок війни.

У структурі міжнародної відповідальності держави традиційно виокремлюють кілька форм правового відшкодування: реституцію, компенсацію та сатисфакцію. Реституція передбачає відновлення попереднього правового чи фактичного стану, якщо це є об'єктивно можливим; компенсація застосовується тоді, коли шкода не може бути усунута шляхом реституції, і охоплює як матеріальні збитки, так і втрати, що мають економічний вимір; сатисфакція пов'язана з немайновими формами правового реагування, включаючи офіційне визнання порушення або інші юридичні акти міжнародного характеру [6, с. 9]. У сучасних умовах збройних конфліктів саме компенсація набуває найбільшої практичної значущості, оскільки значна частина завданої шкоди має незворотний характер.

Особливістю порушень норм міжнародного гуманітарного права є те, що відповідальність держави виникає незалежно від одночасного існування індивідуальної кримінальної відповідальності конкретних осіб за воєнні злочини. Тобто міжнародна відповідальність держави та міжнародна кримінальна відповідальність фізичних осіб функціонують паралельно, але не взаємовиключно: держава несе відповідальність за міжнародно-протиправне діяння як суб'єкт міжнародного права, тоді як конкретні посадові особи можуть притягуватися до кримінальної відповідальності в межах юрисдикції International Criminal Court (Міжнародний кримінальний суд) [3, с. 118].

У випадку триваючої збройної агресії рф проти України міжнародна відповідальність охоплює весь комплекс шкоди, завданої порушенням заборони агресії, законів і звичаїв війни, а також системними порушеннями прав цивільного населення. Саме тому сучасний правовий підхід дедалі більше орієнтується не лише на встановлення факту відповідальності держави-агресора, а й на формування спеціальних механізмів реалізації обов'язку відшкодування шкоди конкретним потерпілим особам [4, с. 580].

У сучасному міжнародному праві репарації, реституція, компенсація та сатисфакція становлять взаємопов'язану систему правових наслідків міжнародно-протиправного діяння держави, однак кожна з цих форм має самостійний юридичний зміст і функціональне призначення. Відповідно до положень Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (Статті про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння), держава, яка порушила міжнародне зобов'язання, зобов'язана забезпечити повне відшкодування завданої шко-

ди, а конкретна форма такого відшкодування визначається характером наслідків порушення [1, с. 44].

У міжнародно-правовій доктрині репарації традиційно розглядаються як родові поняття, що охоплює весь комплекс заходів, спрямованих на усунення наслідків міжнародного правопорушення. У цьому значенні репарації включають реституцію, компенсацію, сатисфакцію, а також у сучасному розумінні — окремі елементи гарантій неповторення. Реституція є первинною формою відновлення, оскільки передбачає повернення до стану, який існував до порушення, шляхом відновлення майна, правового статусу чи фактичного становища потерпілої сторони. Проте у випадках збройних конфліктів можливість повної реституції часто є обмеженою через фізичне знищення об'єктів, втрату майна або незворотність наслідків для життя і здоров'я людини [5, с. 137].

Саме тому у практиці сучасних воєнних конфліктів центральне місце займає компенсація як форма грошового або іншого еквівалентного відшкодування шкоди, що не може бути усунута шляхом реституції. Компенсація охоплює матеріальні збитки, втрачений дохід, витрати на відновлення пошкодженого майна, а також моральну шкоду, якщо така визнається міжнародним або національним правовим механізмом. На відміну від реституції, компенсація має більш універсальний характер, оскільки дозволяє враховувати індивідуальний обсяг втрат кожного потерпілого та застосовувати стандартизовані процедури оцінки шкоди [4, с. 583].

Окреме місце у структурі міжнародно-правового відшкодування посідає сатисфакція, яка використовується переважно у випадках немайнової шкоди та полягає у формальному визнанні факту порушення, офіційному вибаченні, міжнародному засудженні або інших формах правового реагування символічного характеру. У сучасних умовах сатисфакція дедалі частіше поєднується з елементами відновного правосуддя, особливо у випадках масових порушень прав людини та міжнародних злочинів, коли юридичне визнання факту порушення є самостійно значущим для потерпілих [3, с. 120].

У контексті триваючої збройної агресії рф проти України співвідношення зазначених форм набуває особливої практичної ваги, оскільки сучасна міжнародна компенсаційна модель фактично формується як багаторівневий механізм, у якому репарації виступають загальною правовою рамкою, а реституція, компенсація і сатисфакція реалізуються залежно від характеру конкретної шкоди.

Сучасні міжнародні компенсаційні механізми, що застосовуються у практиці післявоєнно-

го врегулювання, формуються як спеціалізовані інституційні моделі, покликані забезпечити документування завданої шкоди, розгляд вимог потерпілих і подальше визначення порядку відшкодування. Одним із найбільш показових прикладів у міжнародній практиці є діяльність United Nations Compensation Commission, створеної рішенням United Nations Security Council після агресії Ірак проти Кувейту. Особливістю цього механізму стало поєднання міждержавного характеру відповідальності з можливістю подання індивідуальних вимог фізичними та юридичними особами, що фактично започаткувало сучасний підхід до інституціоналізації компенсаційних процедур у міжнародному праві [1, с. 52].

Для України особливого значення набуває формування нової міжнародної компенсаційної архітектури, що розвивається у відповідь на збройну агресію РФ. Першим інституційним елементом цієї моделі стало створення Register of Damage for Ukraine (Реєстр збитків для України), який створений на основі розширеної часткової угоди Ради Європи та призначений для збору, фіксації і систематизації заяв про шкоду, завдану фізичним, юридичним особам і державі внаслідок міжнародно-протиправних дій. Його правове значення полягає в тому, що реєстр не здійснює безпосереднього присудження компенсації, але створює доказову основу для майбутнього міжнародного компенсаційного механізму.

Паралельно в міжнародній правовій доктрині активно обговорюється можливість створення спеціальної компенсаційної комісії для України, яка могла б забезпечити розгляд вимог потерпілих, визначення обсягу відшкодування та координацію використання фінансових ресурсів, пов'язаних із замороженими активами держави-агресора. У цьому аспекті сучасні механізми компенсації поступово виходять за межі класичних репараційних моделей, оскільки передбачають поєднання міжнародного адміністрування, спеціальних процедур доказування та персоналізованого підходу до захисту прав потерпілих.

Водночас сучасна практика демонструє, що ефективність компенсаційного механізму значною мірою залежить від юридичної визначеності критеріїв оцінки шкоди, уніфікації процедур подання вимог і наявності міжнародно погодженого джерела фінансування майбутніх виплат. Саме тому нинішня модель, що формується для України, розглядається як потенційно новий етап розвитку міжнародного права, у межах якого механізм відшкодування шкоди жертвам війни поєднує елементи міжнародної відповідальності держави, відновного правосуд-

дя та інституційного захисту прав потерпілих [4, с. 155].

Захист прав потерпілих у міжнародних судових і квазісудових процедурах є важливим складником сучасної системи міжнародно-правового відшкодування шкоди, оскільки саме через такі механізми забезпечується юридичне визнання факту порушення, фіксація обсягу шкоди та формування правових підстав для майбутньої компенсації. На відміну від класичних міждержавних репарацій, сучасні міжнародні процедури дедалі більше орієнтуються на індивідуалізацію прав потерпілих, визнаючи за фізичними особами самостійний процесуальний інтерес у справах, пов'язаних із порушенням норм міжнародного гуманітарного права та прав людини.

Особливе значення у цьому контексті має практика Європейського суду з прав людини (European Court of Human Rights), у якій компенсація розглядається як складова справедливої сатисфакції у випадках встановлення порушення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Хоча механізм цього суду не є класичним інструментом репарацій, його практика формує важливі стандарти оцінки майнової та моральної шкоди, а також підходи до доказування причинного зв'язку між міжнародно-протиправною поведінкою держави і наслідками для потерпілої особи.

Окремий напрям міжнародного захисту пов'язаний із діяльністю International Criminal Court (Міжнародного кримінального суду), у межах якого права потерпілих набули самостійного процесуального статусу. На відміну від традиційних міжнародних кримінальних трибуналів, сучасна модель передбачає участь потерпілих у провадженні, можливість подання заяв про завдану шкоду та застосування механізмів репарацій через спеціальний трастовий фонд для потерпілих. Такий підхід свідчить про поступове зближення міжнародного кримінального правосуддя з інститутами компенсації, особливо у справах, пов'язаних із воєнними злочинами та злочинами проти людяності.

У контексті України міжнародні судові та квазісудові механізми набувають додаткового значення, оскільки вони формують доказову та правову базу для подальшої реалізації ширших компенсаційних процедур. Саме через міжнародні рішення, висновки моніторингових органів та інші форми міжнародної юридичної фіксації порушень поступово формується система, у межах якої право потерпілих на відшкодування набуває не лише політичного, а й конкретно-юридичного змісту.

Перспективи використання міжнародно-правових інструментів відшкодування шкоди для

України безпосередньо пов'язані з формуванням багаторівневої компенсаційної моделі, у якій поєднуюватимуться міжнародні інституційні механізми, національні процедури фіксації шкоди та спеціальні фінансово-правові інструменти забезпечення виплат. На сучасному етапі ключове значення має подальший розвиток діяльності Register of Damage for Ukraine (Реєстру збитків для України) як доказової бази для майбутнього компенсаційного процесу, оскільки саме повнота та юридична верифікованість заявлених вимог визначатимуть ефективність наступних етапів міжнародного відшкодування.

Одним із найбільш дискусійних, але водночас перспективних напрямів залишається створення спеціальної міжнародної компенсаційної комісії, уповноваженої розглядати вимоги потерпілих, встановлювати критерії оцінки шкоди та визначати черговість задоволення вимог. Такий механізм доцільно будувати з урахуванням досвіду United Nations Compensation Commission, однак із суттєвим розширенням процесуальних можливостей для індивідуальних заявників, включаючи окремі категорії вимог щодо моральної шкоди, втрати житла, пошкодження приватної власності та шкоди, пов'язаної з вимушеним переміщенням осіб.

Водночас ефективність майбутнього компенсаційного механізму значною мірою залежатиме від юридичного вирішення питання джерел фінансування. У міжнародній практиці дедалі активніше обговорюється можливість використання заморожених суверенних активів держави-агресора як фінансової основи для компенсаційних виплат, однак реалізація такого підходу потребує узгодження із принципами міжнародного публічного права, режимом державного імунітету та стандартами захисту власності. Окремою правовою проблемою при цьому залишається співвідношення такого підходу з принципом юрисдикційного імунітету держави, який традиційно обмежує можливість примусового звернення стягнення на державні активи без спеціального міжнародно-правового рішення. У цьому контексті перспективним видається розгляд майбутнього компенсаційного механізму для України як гібридної моделі, що поєднуватиме елементи міжнародної відповідальності держави, спеціалізованого інституційного адміністрування, компенсаційних процедур та індивідуалізованого захисту прав потерпілих. У зв'язку з цим доцільним є вироблення окремого міжнародного правового режиму, який би прямо передбачав можливість цільового спрямування таких активів на користь жертв міжнародно-протиправної агресії.

З метою вдосконалення майбутнього компенсаційного механізму для України доцільно, на нашу думку, забезпечити нормативну уніфікацію критеріїв оцінки шкоди між міжнародними й національними процедурами, сформувати єдину систему категоризації вимог потерпілих, а також запровадити механізм пріоритетного розгляду найбільш соціально вразливих категорій заявників – осіб, які втратили житло, членів сімей загиблих, осіб з інвалідністю та дітей. Окремо потребує нормативного закріплення питання компенсації моральної шкоди, оскільки міжнародна практика демонструє тенденцію до поступового розширення визнання немайнових втрат як самостійного об'єкта відшкодування.

Крім того, перспективним видається поєднання компенсаційного механізму з елементами відновного правосуддя, за якого юридичне визнання порушення, офіційне документування фактів завданої шкоди та міжнародне підтвердження статусу потерпілої особи виступатимуть не лише передумовою матеріального відшкодування, а й окремою формою правового відновлення. Саме такий комплексний підхід може забезпечити для України формування сучасної моделі міжнародної компенсації, що відповідатиме тенденціям розвитку міжнародного права та реальним потребам постраждалих осіб.

Висновки. Дослідження показало, що сучасний міжнародно-правовий механізм компенсації шкоди жертвам війни ґрунтується на поєднанні репарацій, реституції, компенсації та інших форм міжнародної відповідальності держави, серед яких у сучасних умовах саме компенсація є найбільш практично значущою формою відшкодування. Водночас міжнародна практика демонструє поступовий перехід до індивідуалізованого підходу, за якого потерпіла особа набуває самостійного значення у компенсаційному процесі.

Для України перспективним є формування спеціального міжнародного компенсаційного механізму, який поєднає доказову функцію міжнародного реєстру збитків, процедурну діяльність компенсаційної комісії та спеціальний режим використання активів держави-агресора.

Література

1. Мудра І. Р. Інституційні та правові механізми відшкодування шкоди, завданої внаслідок збройної агресії : дис. / Науково-дослідний інститут приватного права ім. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2025. 241 с.
2. Варивода В., Шуманевська К. Порівняльно-правовий аналіз міжнародного та національного законодавства щодо відшкодування шкоди жертв

вам війни (воєнного конфлікту в Україні). *Protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în procesul asigurării ordinii și securității publice*. 2024. С. 349–354.

3. Дришлюк І. А., Нарожна О. В. Віктимологічні аспекти воєнних злочинів: міжнародно-правові стандарти компенсації та реабілітації жертв. *Правова держава*. 2025. № 60. С. 115–125.

4. Яворська Л. Л. Правові засади та механізми відшкодування шкоди, завданої внаслідок збройної агресії рф проти України. *Право і суспільство*. 2025. № 2. С. 578–588.

5. Гоцуляк Ю. В. Реституція та відшкодування шкоди жертвам воєнних злочинів: доказові аспекти та міжнародна відповідальність. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Т. 5. № 92. С. 136–141.

6. Войціховський А. В., Коломієць Ю. М., Батаманюк Р. В. Відшкодування шкоди як форма міжнародно-правової відповідальності рф за збройну агресію проти України. *Law and Safety*. 2025. Т. 99. № 4. С. 7–19.

7. Писарева Е. А., Клапоущак Д. С. До питання про відшкодування шкоди, завданої збройною агресією російської федерації проти України. *Академічні візії*.

2022. №. 13. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/94/86>

8. Валендюк, О. С. Відшкодування шкоди та компенсація збитків від агресивної війни в Україні: формування інституту та перспективи його розвитку. *Часопис Київського університету права*. 2024. № (4). С. 153–159.

9. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-п#Text>

10. Відшкодування шкоди, завданої в результаті війни: добірка важливих судових рішень. Бізнес. URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/231897_vdshkoduvannya-shkodi-zavdano-v-rezultat-vyni-dobirka-vazhlivikh-sudovikh-rshen

11. Механізми відшкодування шкоди, завданої країною-агресором, обговорили судді Верховного Суду на тематичному круглому столі. Верховний Суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1979294/>

12. *Factory at Chorzów (Germany v. Poland)*. Merits. Judgment No. 13. 1928. P.C.I.J. Series A. № 17. P. 47. URL: https://www.icj-cij.org/node/106106?utm_source

Дата першого надходження статті до видання: 17.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 23.04.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

